

פתיחה

בפרשת מצורע ובפרשיות נוספות, מדגישה התורה את עניין הטהרה. כאשר בית המקדש איננו, דיני טומאה וטהרה לא קיימים, אבל בזמן הבניין דיני הטומאה והטהרה היוו חלק מרכזי מהשגרה: איזה אוכל מותר לאכול בטומאה, במה מותר ואסור לגעת, דיני הקורבנות, סדר הטהרה לקראת ההגעה למקדש ועוד. מדוע התורה יצרה מערכת מורכבת של טומאה וטהרה?

הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מז) ביאר, שדיני טומאה וטהרה נועדו לגרום לאדם תחושת כבוד כלפי הקודש. כאשר באים במגע עם דבר מסוים באופן קבוע, גם אם הוא גדול ומרשים, באופן טבעי הרגש והיראה ממנו פוחתים. כדי למנוע מצב בו האדם מתעסק בקודש כל היום, התורה יצרה מערכת של טומאה וטהרה, מנעה את ההתקרבות אל הקודש, והפכה את המגע איתו למיוחד. ובלשונו:

"זאת היא הקדמה גדולה לא תסור משכלך, וכבר בארנו שהכוונה כולה היתה במקדש להתחדש בו התפעלות לבוא אליו ושיירא ויפחד, כאומרו 'את מקדשי תיראו', וכל דבר נכבד כשיתמיד האדם לראותו יחסר מה שבנפש ממנו... כבר העירו החכמים על זה ואמרו שאין טוב להכנס למקדש בכל עת שירצה. ומפני שהיתה זאת הכונה, הזהיר השם יתברך הטמאים מהכנס למקדש עם רוב מיני הטומאות, עד שכמעט שלא תמצא אדם טהור רק מעטים."

אם אין עניין להיות כל הזמן בטהרה, מדוע חז"ל ציינו לשבח אנשים שהיו אוכלים חולין בטהרה? **הרמב"ם** (טומאת אוכלין ט"ז, יב) ביאר, שטוב לאכול חולין בטהרה כדי להתרחק משאר העם ולהתמקד בדעות טובות ונכונות שגורמות להידבק בקב"ה, ולא בשביל שיהיה אפשר לגשת למקדש בכל עת (ועיין **רש"י** חגיגה יט ע"ב ד"ה שנעשו).

בעקבות העיסוק בדיני טומאה וטהרה בפרשתנו, נעסוק השבוע בשאלה האם מותר לגברים לטבול במקווה בשבת. כפי שנראה יש לחלק את הדיון לשלוש: א. האם מותר לרחוץ במים קרים בשבת. ב. האם מותר לרחוץ במים חמים בשבת. ג. האם מותר ללכת למקווה בשבת.

גזירת הבלנים

הגמרא במסכת שבת (לט ע"ב) כותבת, שמדין תורה מותר לרחוץ את כל הגוף בשבת בין במים קרים ובין במים חמים. אולם, חז"ל גזרו את 'גזירת הבלנים', ואסרו לרחוץ את כל הגוף במים אפילו אם הם התחממו מערב שבת, והתירו לרחוץ רק את הפנים, הידיים והרגליים (אבל לא את רוב הגוף).

מדוע חז"ל גזרו על הרחיצה? הגמרא מבארת (מ ע"ב), שלפני שחז"ל גזרו את הגזירה היו הבלנים (האחראים על בתי המרחץ) מחממים את המים של בית המרחץ בשבת, ואומרים לציבור שחיממו את המים בערב שבת. כדי למנוע מצב זה, גזרו חז"ל שיהיה אסור להתרחץ במים חמים, גם אם הם חוממו בערב שבת. נחלקו התנאים (שבת לט ע"ב), עד כמה להרחיב את גזירת הבלנים:

א. **רבי מאיר** בדעה המחמירה ביותר סובר, שאפילו במים קרים אסור להתרחץ בשבת. בביאור שיטתו כתב **הרשב"א** (ד"ה לא), שלאחר שהיו מתקלחים במים חמים נהגו לשטוף את הגוף במים קרים. משום כך, אם היו רואים אדם שמתקלח במים קרים, היה מקום לחשוד שהתרחץ לפני במים חמים, וכדי למנוע חשדות אלו אסרו הכל.

ב. **רבי שמעון** בדעה המקילה ביותר, סבר שהאיסור להתקלח במים חמים בגלל גזירת המרחצאות כולל רחיצה ממש, אבל לשטוף את הגוף, דהיינו רק לשפוך מים חמים על הגוף ולא להתקלח ממש מותר. ג. **רבי יהודה** בדעה ממצעת סבר, שבמים חמים אסור להשתמש בשבת, בין במקלחת בין בשטיפה בגלל גזירת המרחצאות, אך במים קרים מותר להשתמש בכל עניין.

להלכה

להלכה פסק רבי יוחנן ובעקבותיו **הרי"ף** (יח ע"א) ו**הרא"ש** (ג, ר) כדעת רבי יהודה, ועל אף שמפשט המשנה משמע שהלכה כדעת רבי שמעון הסובר שניתן לשטוף את כל הגוף. בטעם הפסיקה מנמקת הגמרא, שכאשר יש שלוש דעות עדיף לפסוק כדעה הממוצעת (כיוון שרוב הדעות מסכימות עמה), ורבי יהודה הוא בדעת ביניים.

א. עם זאת כפי שראינו לעיל, האיסור לרחוץ נוהג רק כאשר רוחצים את כל הגוף, אבל אין איסור לרחוץ את הפנים, הידיים והרגליים, או שאר האיברים ובלבד שלא רוחצים את רוב הגוף. הסיבה שלא גזרו במקרים אלו, שכיוון שהאדם עושה שינוי גדול מדרך הרחיצה מהיום יום, אין חשש שיבואו לידי חימום. ובלשון **השולחן ערוך והרמ"א** (שכו, א):

"אסור לרחוץ כל גופו, אפילו כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע; ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף, אסור. אבל מותר לרחוץ בהם פניו ורגליו. הגה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו. ואין צריך לומר (שמותר לרחוץ) בצוננין."

ב. היתר נוסף כתב **הביאור הלכה** (שם, ד"ה במים) בשם **רבי עקיבא איגר**, שאם מדובר בתינוק שיש לרחוץ אותו כל יום, או באדם שחולה או מזיע בצורה שגורמת לו סבל רב מאוד, והוא מסוגל להתרחץ רק במים חמים, מותר לו להתרחץ במים חמים שהוחמו לפני שבת, כי חז"ל לא גזרו את גזירת הבלנים במקרה מעין זה¹ (אם כי כאשר מדובר בדוד שמש, יש לדון בדברים נוספים).

דעת הפוסקים האשכנזים

למרות שכפי שראינו לדעת רבי יהודה מותר להתרחץ במים קרים, וכמותו ונפסק להלכה. חלק מהראשונים האשכנזים ובראשם **המהרי"ל** (ס' קלט) ו**תרומת הדשן** (רנה) כתבו, שנהגו שלא להתרחץ בשבת אפילו במים קרים, ובטעם הדבר הביאו שתי סיבות:

¹ השולחן ערוך לא ציין מתי המים נחשבים חמים, ונחלקו הפוסקים: **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח ד, עד) סבר שמים שרגילים להתקלח בהם ביום חול נחשבים מים חמים שאסורים ברחיצה, אך פחות מכך מותר. **הרב עובדיה** (לוויית חן עט) לעומת זאת החמיר, וסבר שגם מים פושרים נחשבים מים שאסור לרחוץ בהם.

א. סחיטה: הגמרא במסכת שבת (קכ"ב) כותבת, שאם יולדת צריכה שמן בשבת, מותר לחברתה להביא לה אותו דרך רשות הרבים כאשר השמן נתון בשערה. הגמרא מקשה, כיצד אפשר להוציא את השמן כאשר היא מגיעה ליולדת, והרי יש בכך איסור סחיטה? ומתרת, שמכיון שהנוזל לא ממש נבלע בשיער אין בו איסור סחיטה, וכך פסק להלכה **הרמב"ם** (שבת ט, יא).
אולם כפי שהעיר **המגיד משנה** (שם), למרות שאין איסור דאורייתא לסחוט שיער בשבת, בכל זאת לדעת הרמב"ם יש בכך איסור דרבנן. שכן הוצאת השמן או המים מהשיער נראות כמו סחיטה, ולכן גזרו על כך חז"ל (ובכל זאת פעולה זו הותרה לצורך יולדת, כיון שהיא נחשבת חולה).

הוא הדין אומרים הפוסקים האשכנזים, לעניין רחיצה במים קרים בשבת. גם אם אין איסור להתקלח במים קרים בשבת כיון שפעולה זו לא כלולה בגזירת הבלנים, עדיין יש חשש שלאחר המקלחת האדם יסחט את שיערו, ומשום כך יש להימנע ממקלחת במים קרים בשבת (אך מותר לרחוץ מקומות ללא שערות). ובלשון **שולחן ערוך הרב** (שכו, ו):

"ועוד צריך ליזהר כל רוחץ שלא לסחוט שיערו ואף שלא שייך סחיטה בשיער שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו ממש מכל מקום אסור מדברי סופרים ומפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה לכן נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן אף על פי שאין איסור בדבר מן הדין (ועיין הערה²)."

ב. טלטול: חשש נוסף שהעלו הפוסקים הוא, שאדם יתקלח במקום ללא עירוב ויצא לרשות הרבים כאשר יש מים על גופו, יטלטל ד' אמות ברשות הרבים, ויעבור על הוצאת מרשות לרשות. אמנם כפי שראינו במקום אחר (במדבר שנה ב') חשש זה לא קיים בזמנינו כאשר רבים נוהגים לסמוך על העירוב, אבל החשש הראשון של סחיטת השיער עודנו קיים.

עם זאת יש להוסיף, שבוודאי שבמקום צורך אין להחמיר ברחיצה במים קרים. שהרי כפי שראינו לעיל אפילו רחיצה במים חמים שאסורה משום גזירת המרחצאות של חז"ל, כתבו האחרונים שניתן להקל בה לתינוק או במקום צער משמעותי, אז קל וחומר שניתן יהיה להקל ברחיצה במים קרים, שהיא רק חומרא של פוסקי אשכנז.

מקווה בשבת

לפי מה שראינו עד כה, יש לדון על טבילה במקווה בשבת לגברים:

מים קרים: אם המים במקווה קרים, לדעת הפוסקים הספרדים בוודאי שאין בכך שום בעיה. אולם, גם לדעת הפוסקים אשכנזים, למרות שכפי שראינו לעיל כתבו להחמיר ברחיצה במים קרים, אם מדובר 'בטבילת עזרא' (טבילת קרי) או אפילו בטבילה להוסיף טהרה, פסקו **האליה רבה** (שכו, ה) ו**הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה או"ח ד, עד) שמכיון שיש בכך צורך ניתן להקל.

א. מים חמים: אם המים במקווה חמים, לכאורה לדעת כל הפוסקים יש לאסור, שהרי כפי שראינו אסור להתקלח במים חמים בשבת, ואכן כך נקטו להלכה רוב הפוסקים, ובניהם **החכם צבי** (ס"א יא), **ערוך השולחן** (שכו, י) **הרב עובדיה יוסף** (לוויית חן אות עט) ועוד. ובלשונו של **הרב משה פיינשטיין** (שם) שהקל רק בטבילת אשה במקום צורך:

"האם בכלל איסור בחמין גם טבילה במקווה. תשובה: גם לטבול לקרי ולתוספת קדושה שנוהגין להקל בשבת בצוננין אסור בחמין, ואף שנמצאין כמה אנשים דטובלין במים חמין אין זה כהוגן. ואשה שבאה למקווה וראתה כי המים חמין כהרגלה בחול צריכה לטבול, דאולי לנשי אחריני הוא פחות מכפי הרגלן... ובפרט שהוא לצורך מצווה ושעבודה לבעלה."

ב. **הקרן נתנאל** (ב, כב) **פתח הדביר** (שכו, ח) חלקו וסברו, שמותר לטבול במקווה חם בשבת. בטעם הדבר נימקו, שכמבואר הטעם שגזרו שאין להתרחץ בשבת הוא מחשש שהבלנים יחממו את המים בשבת, אבל כאשר מדובר במקווה שהוא דבר מצווה - האחראים לא יחטאו ויחממו את המים, וממילא לא גזרו על הטבילה.

טלטול המגבת

שאלה נוספת שדנו בה הפוסקים (האשכנזים והספרדים) בהקשר של רחיצה בשבת היא, האם מותר לטלטל את המגבת במקרה בו התרטבה. ונראה שיש בו סתירה בגמרא בשאלה זו:

מצד אחד, הגמרא במסכת שבת (ק"ג ע"ב) כותבת, שאין לעבור באמת המים בשבת, מחשש שמא יסחט האדם את בגדיו ביציאה ממנה. **מצד שני**, הגמרא כותבת (קמ"ז ע"ב) שהלכה כדעת רבי שמעון ורבי יוחנן (ולא כתנא של המשנה), שניתן לטלטל מגבת בשבת לאחר שהתנגבו בה, ולא חוששים לסחיטה. ובלשון הגמרא:

"אמר רבי יוחנן: הלכה, מסתפג אדם באלונטית (= מגבת) ומביאה בידו לתוך ביתו. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבי יוחנן: הלכה, כסתם משנה. ותנן: ונסתפג אפילו בעשר אלונטיות - לא יביאם בידו! ההוא כבן חכנאי מתני לה."

ביישוב הסתירה כתבו הראשונים ופסק **השולחן ערוך** (שא, מח), שיש הבדל בין בגד שרגילים לסוחטו, לבגד שרגילים להשאירו רטוב. מגבת בדרך כלל לא סוחטים לאחר השימוש, אלא נותנים לה להתייבש, ולכן פסק רבי יוחנן שמותר להתנגב בה (אך אסור לתלות אותה לאחר השימוש במקום בו רגילים לתלות בגדים לייבוש, שלא יחשדו שכיבס בשבת).

לעומת זאת ההולך בתוך אמת מים, סביר שלאחר מכן יסחוט את בגדיו כדי שיתייבש יותר מהר, ולכן אסור לעבור דרכה. בדומה לכך, יהיה אסור לספוג מים שנשפכו על הרצפה באמצעות סמרטוט, שכן הוא מיועד לסחיטה. עם זאת, ניתן לספוג את המים באמצעות סמרטוט, ולהרימו בשני בני אדם, וכך יזכירו אחד לשני לא לסחוט.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה שיעור אנשים יקראו³...

² **הגרש"ז אויערבך** (שש"כ יד, כב) כתב, שהחשש הוא רק מסחיטת השיער, אבל מותר לסחוט את השיער באמצעות מגבת. הסיבה לכך, שהמים נספגים מיד במגבת ולא רואים אותם נוזלים, וכן האיסור לסחוט שיער הוא רק מדרבנן. **הבן איש חי** (פקודי, ח) החמיר מעט יותר ונקט. שלנגב בכח את השיער אסור, אבל כאשר מניחים מגבת שמיעודת לניגוב בנחת על השיער והיא שואבת ממילא את המים, אין בכך בעיה.

³ **מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן:** tora2338@gmail.com